

TRAGOM REPORTAŽE O TRAGU JEDNOG DETETA*

Kult Ane Frank u Nemačkoj neosporno postoji. Ali teško ga je objasniti. Teško je čak i prosto reći da je on pozitivan, da je on ipak nešto kao traženje izvinjenja — koje, doduše, nikog neće oživeti. U zapadnonemačkim novinama veoma se često čita o tome da se Jevrejima odviše „plaća na ime odštete“. Tu se misli na reparacije isplaćene Izraelu, na sume koje su potraživale razne žrtve fašizma od vlade. Primedbe te vrste u stvari su tragičnije od neozbiljnih ispada pojedinaca koji švrljaju kukaste krstove — jer potiču od serioznih privrednih krugova čija je reč teška u Adenauerovoj državi. Nasuprot tome stoji sentimentalno-pokajnička literatura i žurnalistika koja se skoro isključivo vrti oko jedne pojedinačne sudbine, sudbine devojčice Ane Frank.

Jedan mlađi nemački pisac, Arno Rajnfrank, napisao je zgodnu crticu na temu tog kulta. Jedna devojčica u današnjoj Nemačkoj gleda komad o Ani Frank sa celim svojim razredom. Sviđa joj se — jer tako lepo može da se plače za vreme predstave. Zatim nagovori i roditelje da pođu još jedanput s njom u pozorište. I roditeljima se komad sviđa. Tata kaže da je realan. On to mora da zna, jer je bio esesovac. Nekoliko dana kasnije tata devojčici poklanja dvadeset maraka. Jer odlazak u pozorište mu je dao divnu poslovnu ideju. On je, naime, vlasnik autobuskog preduzeća. A plaćanje provizija je za njega stvar časti. Počinje da organizuje školske izlete na grob Ane Frank u Bergen-Belzenu. Čerka ide sa prvom grupom. Šofer, prost čovek, doduše tvrdi da ne razume zašto svi pričaju o toj jednoj maloj Jevrejki, kada je ovde sahranjeno još trideset hiljada isto tako jadno ubijenih ljudi, ali devojčica opet slatko može da se isplače. Sutradan i novine pišu o tom izletu i tata je vrlo zadovoljan. Odlična reklama za preduzeće! A osim toga — kaže on — to će da ostavi odličan utisak i na inostranstvo...

Ipak, bilo bi nepravedno tvrditi da je to jedini razlog za bezbroj prikaza predstava, članaka, eseja, razmišljanja, studija, pa i knjiga o

* („Anne Frank — Spur eines Kindes“ ein Bericht von Ernst Schnabel. — Izdavač „Fischer Bücherei“, Frankfurt am Main.)

Ani Frank. Možda je ipak stvar i u tome da se vrlo veliki zločini ne mogu zamisliti, izmiču mašti prosečnog čoveka, dok on može svoje emocije da vezuje za jedno dete.

Ozbiljni, danas napredno orijentisani književnik i publicista Ernst Šnabel napisao je čitavu knjigu „Ana Frank — trag jednog deteta“. On je postavio sebi zadatak da pronađe sve što je autentično ostalo iza Ane. Nije našao mnogo toga. U „Dnevniku Ane Frank“ pomenuto je pedeset imena. Razgovarajući sa nekima od njih, ukupno je došao do imena šezdeset i sedmoro ljudi koji su lično poznavali Anu. Sa četrdeset i dvojicom je razgovarao. Video je i neke lične uspomene: fotografije, pisma, dve medalje za pobeđe u plivanju, dečji krevet, razredni dnevnik u školi, izvod iz matice rođenih. Ne baš mnogo. To što prijateljice, bivše školske drugarice, bivše učiteljice, komšije govore o Ani Frank nije mnogo uzbudljivo. Prirodno je da su sve impresionirane slavom svoje negdašnje poznanice. Slika koja se ipak dobija o Ani — nije ništa izvanredno. Inteligentno, ne osobito lepo dete, sa normalnim devojačkim pubertetskim snovima o Holivudu, o spisateljskoj slavi, sa uobičajenim dečjim ispadima. Najdirljivija scena koju Šnabel opisuje za mene je — kada on stoji pred kućom u kojoj je stanovala Ana Frank i prepisuje tekst sa spomen-ploče. Iznenada primećuje starijeg gospodina koji ga posmatra. Šnabel ga pita:

„Vi ovde stanujete?“

„Da.“

„Odavno?“

„Da. Ali nisam je poznavao. Ovde ima toliko dece. Gledajte...“

Zaista, na ulici igra se ceo čopor vesele, bučne dece, i stari gospodin nastavlja:

„Već čitavo vreme otkako sam saznao za sve to, razmišljam, koja li je mogla biti. Ali ovde je uvek bilo mnogo, mnogo dece...“

Mnogo, mnogo dece. O jednom detetu se govori u svetu. Pronađen je njen dnevnik — koliko je dnevnika pisano, pa nestalo? Jedan je dnevnik ostao, jedan ga je otac pronašao. Ne zameram mu što je imao toliko poslovnog duha da ga je pustio u svet i da je pripomogao šiparicama da proplaću dve-tri suze, ali ne bi se moglo dovoljno često naglasiti da je zlo, ako se plače nad samo jednom slučajno izdvojenom sudbinom. Šnabel taj problem ne dodiruje direktno u svojoj knjizi. On opisuje sudbinu zaštitnika Jevreja sakrivenih u Amsterdamu, a i sudbinu njihovih verovatnih izdajica. Mnogi su živi — i od jednih, i od drugih.

Šnabel objavljuje i neke do sada nepoznate priče koje je napisala Ana Frank. Literarno — one nemaju vrednosti. U sklopu sa sudbinom male spisateljice, one su dirljive, ne mnogo više. Mala knjiga džepnog formata o tragu Ane Frank sadrži i nekoliko faksimila njenog rukopisa, one fotografije koje su preostale, slike tavana na kojem je Ana pisala dnevnik i pogled snimljen kroz njen prozor.

Možda bi trebalo da se izvinim Ernstu Šnabelu što ne mogu da savladam skeptični ton pišući o njegovom dobronamernom naporu.

Šnabel je služio u nemačkoj mornarici, dok je Ana bila u Bergen-Belzenu, dok sam ja bio u Buhenthalu — ali to, naravno, treba da se zaboravi. Ali ako treba da se zaboravi, zašto Šnabel piše knjigu o Ani? Ili — ako ipak ne treba da se zaboravi — zašto baš on piše tu knjigu? Ili — možda je baš i veoma dobro što on piše tu knjigu — a ja sležem ramenima, jer Ana nije bila sama, a o svima Anama se ne mogu pisati knjige? Ne znam. Da Šnabel kaže to što ja kažem — ja bih se verovatno veoma ljutio. Najzad, postoje granice. Do jedne određene granice može da se argumentiše, da se diskutuje, da se prepire, da se dokazuje. Iza te granice nastaje tako jezivo ćutanje, tako ubitačna tišina, da ni dnevnicima, ni pozorišnim komadima, ni reportažama o „tragovima jednog deteta“ ne izazivaju veći zvuk nego kad ujesen pretposlednji žuti list lelujavo padne sa grane već ogoljene pred zimom.

Šnabel je napisao moto pred svoju knjigu: „Mojoj deci. Da bi saznala“. On u predgovoru citira jedno pismo Ane Frank prijateljici Kiti. Evo citata: „Zamisli kako bi bilo interesantno, kada bih objavila roman o 'Stražnjem stepeništu'. Naslov bi doduše naveo ljude da pomisle da se radi o detektivskom romanu. Ali, šalu na stranu. Kad prođu godine posle rata, možda i deset godina, zar tada neće biti neverovatno, ako ispričamo kako smo mi Jevreji ovde živeli, razgovarali, jeli?“ I Šnabel nastavlja: „Deset godina je davno prošlo. Zar je Ana bila u pravu? Zar je tako neverovatno ono što je ispričala? Zar nije neverovatnije da mi tek od jednog deteta uspevamo da naučimo kako ljudi žive, razgovaraju i govore, kakav čovek jeste, kakav čovek postaje i da su to dete ubili, dok smo mi živeli i razgovarali i jeli, da su to dete i šestoro ljudi od sedmoro, sa kojima je bilo sakriveno, ubili, i da su ubili još šest miliona drugih, a mi smo to znali, a ćutali smo, ili smo znali, ali nismo verovali ono što smo znali, a sada nastavljamo da jedemo i da živimo i da razgovaramo...“

Neka mi Šnabel oprostimo što tako pišem, dok — on i ja i svi drugi živi — nastavljamo da jedemo i da razgovaramo i da primamo honorare, on za svoju knjigu, ja za prikaz njegove knjige, glumci za uloge u komadu „Dnevnik Ane Frank“, a gospodin Oto Frank tantijeme i procenat za sve te predstave i knjige. Ali u suštini ipak znam da je dobro što je dnevnik pronađen, što se komad daje, jer se sa lažnim sentimentalnim suzama prolje i poneka iskrena, ili, što je važnije, neko se možda čak i zamisli. I dobro je što je baš bivši nemački mornarski oficir Ernst Šnabel napisao dokumentovanu reportažu o tragu jednog deteta, koje nije bilo jedino.